

University of Zanjan

The Journal of **Ethical Reflections**

Vol.4, Issue 1, No. 13, Spring 2023, pp. 105-123.

Online ISSN: 2717-1159 / Print ISSN: 2676-4810

Original Research Article, DOI: 10.30470/er.2023.563076.1172

Teacher Professional Ethics Education (with Emphasis on Islamic Rights and Duties) at Farhangian University: (Effectiveness; Challenges and Solutions)

Najmeh Soltaninejad,¹ Parvin salarichineh,² Abbas Tavan,³ Vahid Manzaritavakoli⁴

Abstract

Abstract: The present research was conducted with the aim of investigating the effectiveness of professional ethics education in Farhangian University and exploring its challenges and solutions. For this purpose, a mixed research method has been used. In the quantitative part, a semi-experimental research design with pre-test-post-test and control group was used. The research population included the students of Farhangian University of Kerman in the second semester of 2019-2020 academic year. 1 class of elementary education students entering October 2019 who had taken the teacher's professional ethics course were considered as the experimental group and 1 class of students of the same field and entry who had not taken this course were considered as the control group. The data collection tool was Qasimzadeh's professional ethics questionnaire (2013). Data analysis was done by descriptive statistics, univariate covariance analysis and SPSS22 software. In the qualitative part, the thematic analysis of semi-structured interviews with experts was used. Braun and Clarke's (2006) thematic analysis model was used for data analysis. The results of the quantitative part showed that teaching professional ethics of teachers significantly increases the professional ethics of student teachers ($P < 0.001$); But it is still far from the optimal level. In the qualitative part, the challenges of this program include the challenges of the field of thought (the weakening of morals in the society; disregarding the value and dignity of teachers) and the challenges of the field of practice (the conflict between theory and practice; curriculum problems) was analyzed. Also, strategies for promoting ethics education at two university levels (student recruitment policies; professor selection policies; continuous empowerment) and classroom (choosing appropriate content; using appropriate teaching methods) were identified. The results show that although the teacher's professional ethics education is effective, but in order to promote it, while having sufficient insight into the challenges of this program in the field of thought and practice, measures should be taken at the macro level of the university and at the micro level of the ethics classroom.

Keywords: Professional Ethics, Teacher, Effectiveness of Education, Farhangian University.

Received: 14 Jan. 2023 | **Accepted:** 06 March 2023 | **Published:** 04 April 2023

1. Lecturer, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Kerman, Iran.

najme.soltani203@gmail.com

2. **Corresponding Author**, Assitane Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran. Parvinsalari6205@gmail.com

3. Assitane Professor, Department of Philosophy, Shahidbahonar University, Kerman, Iran. Tavan.a@uk.ac.ir

4. Assitane Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

Manzari.v63@gmail.com

دانشگاه زنجان

فصلنامه تأملات اخلاقی

دوره چهارم، شماره اول (پیاپی ۱۳)، بهار ۱۴۰۲، صفحات ۱۰۵-۱۲۳.

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۱۱۵۹

شاپا چاپی: ۴۸۱۰-۲۶۷۶

مقاله پژوهشی 10.30470/er.2023.1987435.1186

آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم با تأکید بر حقوق و تکالیف اسلامی در دانشگاه فرهنگیان

اثربخشی، چالش‌ها و راه کارها

نجمه سلطانی نژاد^۱، پروین سالاری چینه^۲، عباس توان^۳، وحید منظری توکلی^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه فرهنگیان و کاوش چالش‌ها و راهکارهای آن انجام گرفته است. به این منظور، از روش پژوهش ترکیبی استفاده شده است. در بخش کمی از طرح تحقیق نیمه آزمایشی با پیش‌آزمون-پس‌آزمون و گروه کنترل بهره گرفته شد. جامعه پژوهش شامل دانشجویان دانشگاه فرهنگیان کرمان در نیمسال دوم تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود. ۱ کلاس از دانشجویان رشته آموزش ابتدایی ورودی مهر ۱۳۹۸ که درس اخلاق حرفه‌ای معلم را اخذ کرده بودند به عنوان گروه آزمایش و ۱ کلاس از دانشجویان همین رشته و ورودی که این درس را اخذ نکرده بودند، به عنوان گروه کنترل در نظر گرفته شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه اخلاق حرفه‌ای قاسم زاده (۱۳۹۳) بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش آمار توصیفی، تحلیل کوواریانس تک متغیره و توسط نرم‌افزار SPSS22 انجام شد. در بخش کیفی، از تحلیل مضمونی مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با خبرگان بهره گرفته شد. برای تحلیل داده‌ها از الگوی تحلیل مضمون پراون و کلارک (۲۰۰۶) استفاده شد. نتایج بخش کمی نشان داد که آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم به طور معنی‌داری موجب افزایش اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم می‌شود ($P < 0/001$)؛ اما همچنان با حد مطلوب فاصله دارد. در بخش کیفی، چالش‌های این برنامه شامل چالش‌های میدان اندیشه (کم‌رنگ شدن اخلاق در جامعه؛ بی‌توجهی به قدر و منزلت معلمی) و چالش‌های میدان عمل (تعارض میان آموخته‌ها و میدان عمل؛ مشکلات برنامه درسی) واکاوی شد. همچنین، راهکارهای ارتقا آموزش اخلاق در دو سطح دانشگاه (سیاست‌های جذب دانشجو؛ سیاست‌های انتخاب استاد؛ توانمندسازی مداوم) و کلاس درس (انتخاب محتوای مناسب؛ استفاده از روش‌های تدریس مناسب) شناسایی گردید. نتایج نشان می‌دهد که گرچه آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم تأثیرگذار است اما برای ارتقاء آن، باید ضمن داشتن بینش کافی نسبت به چالش‌های این برنامه در میدان اندیشه و عمل، اقداماتی را در سطح کلان دانشگاه و در سطح کلاس درس اخلاق حرفه‌ای انجام داد.

واژه‌های کلیدی: اخلاق حرفه‌ای، معلم، اثربخشی آموزش، دانشگاه فرهنگیان.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۴ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۵ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵

۱. مدرس دانشگاه فرهنگیان، گروه علوم تربیتی، کرمان، ایران. najme.soltani203@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، کرمان، ایران. Parvinsalari6205@gmail.com

۳. استادیار، گروه فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران. Tavan.a@uk.ac.ir

۴. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، کرمان، ایران. Manzari.v63@gmail.com

مقدمه

یکی از وجوه مهم حیات انسانی مسئله «اخلاق» است. اخلاق جمع «خلق» است و در لغت به معنای سبیه، سرشت و صفات باطنی آمده است. علمای اخلاق نیز تعریفی قریب به همین معنای لغوی از اخلاق کرده‌اند. در نظر آنان «خلق» سبیه و سرشتی است که در نفس ملکه شده است و افعال بدون نیاز به فکر و تأمل از او صادر می‌شود (عابدی و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۴۲۴). قرآن کریم در آیه نهم سوره مبارکه شمس، تأکید می‌فرماید که خوشبختی بشر به‌طور قطع در گرو آراسته شدن به فضایل اخلاقی است و در آیات متعدد از جمله آیه ۶۴ سوره مبارکه آل عمران و آیه دوم سوره مبارکه جمعه تربیت اخلاقی را بزرگترین هدف بعثت پیامبران بیان می‌کند (عطار و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۸۸).

باور مرکزی در مفهوم «اخلاق» این است که در هر حیطه‌ای از حیطه‌های انسانی، مفهوم «درست» و «نادرست» وجود دارد (Thompson, 2020, p. 70). بر همین مبنا یکی از مفاهیم مورد توجه در جوامع امروزی مفهوم «اخلاق حرفه‌ای»^۱ است. فیلسوفان علم اخلاق را به دو دسته اخلاق نظری و اخلاق عملی تقسیم می‌کنند. اخلاق حرفه‌ای زیرمجموعه اخلاق عملی و یکی از شعبه‌های جدید اخلاق است که می‌کوشد به مسائل اخلاقی حرفه‌های گوناگون پاسخ دهد و برای آن اصولی خاص متصور است (Fino, et-al., 2022, p. 91).

اخلاق حرفه‌ای به چگونگی آداب و رفتار شخص هنگام انجام کار حرفه‌ای می‌پردازد. در واقع، اخلاق حرفه‌ای مجموعه‌ای از استانداردهای سلوک بشری است که رفتار افراد و گروه‌ها در یک ساختار حرفه‌ای را تعیین می‌کند و مفهوم آن از علم اخلاق اتخاذ شده است. به عبارت دیگر، اخلاق حرفه‌ای مجموعه قوانین اخلاقی است که از ماهیت حرفه یا شغل به دست آمده است (زبانی شادباد و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۵۵). پژوهشگران عوامل تأثیرگذار بر اخلاق حرفه‌ای را به سه جنبه تقسیم می‌کنند: (۱) جنبه فردی که شامل ویژگی‌ها، باورها، اعتقادات، ارزش‌های مذهبی و ... می‌شود؛ (۲) جنبه سازمانی که شامل عواملی مثل رهبری، مدیریت، ارتباط با همکاران، قوانین و رویه‌ها و ... است؛ (۳) جنبه محیطی که مشتمل بر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی-سیاسی و عوامل رقابتی در سازمان‌ها می‌گردد (عظیمی و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۱۵۹). نخستین وظیفه اخلاق حرفه‌ای، رشد و توسعه قوانین بر پایه اخلاق در شغل مدنظر است (Kumar, 2014, p. 2).

برای اخلاق حرفه‌ای مؤلفه‌های گوناگونی برشمرده شده است؛ از جمله: (۱) مسئولیت‌پذیری: فرد پاسخگوست و مسئولیت تصمیم‌های خود و پیامدهای آن را می‌پذیرد؛ (۲) برتری جویی و رقابت طلبی: همیشه سعی می‌کند ممتاز باشد، به مهارت زیادی در حرفه خود دست یابد، جدی و پرجاکار است؛ (۳) صادق بودن: مخالف ریاکاری و دورویی است؛ (۴) احترام به دیگران: به حقوق و نظر دیگران احترام می‌گذارد؛ (۵) رعایت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و احترام به آن‌ها: برای ارزش‌های اجتماعی احترام قائل است و به قوانین اجتماعی احترام می‌گذارد و در برخورد با فرهنگ‌های دیگر متعصبانه

رفتار نمی‌کند؛ ۶) عدالت و انصاف: طرفدار حق است و در قضاوت تعصب ندارد؛ ۷) همدردی با دیگران: دلسوز و مهربان است، در غم دیگران شریک می‌شود و از آنان حمایت می‌کند؛ ۸) وفاداری: به انجام وظایف خود متعهد است و رازدار و معتمد دیگران است (Kusumaningrum, et al., 2019, p. 614).

اندیشمندان حوزه تعلیم و تربیت معتقدند که تدریس با اخلاق عجین و در آمیخته است. کمپل (۲۰۰۸) معتقد است که اخلاق و تدریس به طور ذاتی در هم تنیده و همسو هستند و محققان و فیلسوفان مختلفی به بررسی ماهیت اخلاق در تدریس و تدریس اخلاقی پرداخته‌اند. برنامه‌های آموزشی و پرورشی بیش از هر مقوله دیگری بر ملاحظات اخلاقی استوار است؛ چراکه آموزش و تعلیم در جامعه به منزله یک وظیفه مقدس پذیرفته شده است و این تقدس معلمان را وادار می‌کند به ارزش‌های اخلاقی پایبند باشند (Unlu, 2018, p. 69). در واقع، هدف از بکارگیری اخلاق حرفه‌ای در تدریس ترسیم اصول اخلاقی پایه‌ای است که مسئولیت‌های حرفه‌ای معلمان را مشخص می‌سازد (زبانی شادباد و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۲۱۴). در مبانی اسلامی نیز بر اخلاقی بودن فرایند تربیت تأکید شده است. اخلاق حرفه‌ای معلمان از دیدگاه چهار اندیشمند مسلمان، غزالی، فیض کاشانی، ابن‌خلدون و خواجه نصیر، شامل این مؤلفه‌هاست: محبت و احساس مسئولیت، حفظ حرمت و شخصیت، صداقت، گذشت، عدالت، واقع‌گرایی، اخلاص، صبر، جدیت، هدفمندی و ثبات، نصیحت و حفظ زبان؛ اما برای به کارگیری اصول اخلاقی توسط مدرسان و استادان لازم است این اصول در آموزش مدرسان و استادان و توسعه علمی آنان مدنظر قرار بگیرد (گودرزی، ۱۳۸۸، ص ۱۵). در حالی که در باب ضرورت و اهمیت تربیت اخلاقی همنوایی بین نظریه پردازان وجود دارد، اما درباره چستی و چگونگی آن آرای متفاوتی موجود است و رویکردهای مختلفی برای تربیت اخلاقی ذکر شده است؛ به طور مثال رویکردهای غیرمستقیم یا تلویحی،^۱ رویکرد مبتنی بر جنبه‌های ذهنی اخلاق و ارزش‌ها، رویکرد مراقبتی یا پاداش^۲، رویکرد علمی، تبیین ارزش‌ها^۳، تحلیل ارزش‌ها^۴ و رویکرد یادگیری اجتماعی در زمره رویکردهای تربیت اخلاقی جای می‌گیرند (اصفهانی و شاهی، ۱۴۰۰، ص ۶۰). اگر در فرایند تربیت اخلاقی پیوند میان اخلاق و بستر اجتماعی مورد توجه قرار نگیرد و تنها بر مفاهیم انتزاعی توجه شود، در عرصه عمل موفقیت چندانی حاصل نخواهد شد (کوشی و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۱۳۰). در تدریس اخلاق حرفه‌ای از موارد زیر بهره گرفته شود:

۱. دانشجویان باید اخلاق را همه جا مشاهده کنند و تنها منحصر به یک درس خاص نباشد بلکه در کل برنامه درسی تنیده باشد.
۲. در تدریس اخلاق باید از داستان‌ها و زبان حال خود دانشجویان کمک گرفت تا نکات اخلاقی برایشان ملموس شود.

1 . Implicit approach
2 . Care approach
3 . Values clarification
4 . Values analysis

۳. در تدریس اخلاق باید میان منطق و احساسات توازن برقرار شود؛ به گونه‌ای که دانشجو نه تنها بتواند در مواجهه با معماهای اخلاقی از قدرت تحلیل منطقی و منسجم بهره بگیرد، بلکه ظرفیت درک متقابل، مهربان بودن و حساس بودن مسائل را نیز بالا ببرند.

۴. در تدریس اخلاق باید بیشتر از روش‌های نوین چون ایفای نقش، شبیه سازی، بکارگیری ادبیات و شعر و درام استفاده کرد.

۵. در تدریس اخلاق باید بر ایجاد ظرفیت انجام کار اخلاقی در دانشجویان تأکید نمود (Maxwell & Schwimmer, 2016, p. 473).

بوراکازی^۱ و دیگران (۲۰۲۰) در یک پژوهش کمی روی دانشجومعلم‌ها با عنوان «بررسی ادراک معلمان پیش از خدمت در مورد اخلاق حرفه‌ای در تدریس: آیا جنسیت، رشته و پیشرفت تحصیلی حایز اهمیت است؟» به بررسی تأثیر چند عامل مختلف بر اخلاق حرفه‌ای آنان پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که جنسیت، پیش بینی کننده معناداری از ادراک معلمان پیش از خدمت در اخلاق حرفه‌ای در تدریس بود و زنان در مقایسه با مردان به طور معناداری درک اخلاقی بیشتری نسبت به حرفه معلمی داشتند. نتایج همچنین نشان داد که رشته معلمان پیش از خدمت تأثیر معناداری در درک اخلاقی آنان در مورد اخلاق حرفه‌ای تدریس (به استثنای کلاس درس) ندارد. همچنین نتایج نشان داد که پیشرفت تحصیلی، پیش‌بینی کننده معنادار و قابل توجهی در درک معلمان پیش از خدمت در مورد حرفه‌شان نیست.

مینانو^۲ و دیگران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «راهنمای اخلاق حرفه‌ای تدریس برای دانشجویان رشته فناوری اطلاعات و ارزیابی نتایج آن» در یک پژوهش شبه‌آزمایشی به بررسی تأثیر برنامه آموزشی اخلاق حرفه‌ای دانشگاه بر دانشجویان رشته فناوری اطلاعات پرداختند که بر چهار بعد اساسی شایستگی اخلاقی، شناسایی معضلات اخلاقی (حساسیت‌های اخلاقی)، تحلیل و تامل در آنها و تصمیم‌گیری (استدلال و تصمیم‌گیری اخلاقی) تمرکز داشت و به این نتیجه رسیدند که طبق این برنامه، اخلاق حرفه‌ای این دانشجویان در هر ۴ بعد تکامل داشته و دوره آموزشی اخلاق حرفه‌ای اثربخشی کامل داشته است.

میراحمدی (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی مروری-تحلیلی به این نتیجه رسیده‌اند که آموزش باید به پرورش فضایل اخلاقی و فکری کمک کند و آموزش فضایل فکری که از مهم‌ترین منابع ارزش‌گذار در مباحث آموزشی است از اساسی‌ترین اموری است که ما می‌توانیم در حق یادگیرندگان انجام دهیم. با توجه به نقش الگویی استادان، معلمان و والدین آن‌ها باید خود را مزین به فضایل اخلاقی کنند که نیاز به تمرین و ممارست دارد.

نظام تربیت معلم ایران بر ضرورت گنجاندن درس اخلاق حرفه‌ای معلم در برنامه درسی تربیت معلم تأکید دارد و یکی

1 . Burakgazi

2 . Miñano

از دروس مشترک در همه رشته‌های دانشگاه فرهنگیان^۱ درس «اخلاق حرفه‌ای معلم (با تأکید بر حقوق و تکالیف اسلامی)» است که گذراندن آن به تعداد ۲ واحد نظری برای همه دانشجویان این دانشگاه الزامی است. در سرفصل مصوب این درس، بر ماهیت اخلاقی تربیت تأکید شده و موقعیت تربیتی مبتنی بر حقوق و تکالیفی دانسته شده که مستلزم شناخت معلم از ارزش‌های اخلاقی حاکم بر آن موقعیت‌ها و توانایی او در تصمیم‌گیری در شرایط تعارض آمیز اخلاق حرفه‌ای (حقوق و تکالیف) است (سرفصل دروس دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۹، ص ۳۸). به‌طور کلی، اخلاق حرفه‌ای در آموزش از دو بعد دارای اهمیت است؛ اول، معلم به عنوان اسوه اخلاقی باید مؤلفه‌های اخلاقی چون عدالت، انصاف، همدردی با دیگران، احترام به دیگران را رعایت کند و دوم، به دلیل وظیفه خطیر حرفه‌ای خود باید حس برتری جویی در حرفه خود و در نتیجه تلاش برای ارتقاء حرفه‌ای داشته باشد (ایمانی پور، ۱۳۹۱، ص ۳۰). بنابراین، دانستن اینکه تدریس این درس در دانشگاه فرهنگیان - که یکی از دو مسیر اصلی ورود معلم به نظام آموزش و پرورش است^۲ - تا چه حد تأثیرگذار است، ضروری به نظر می‌رسد. در همین راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش درس اخلاق حرفه‌ای معلم بر اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلمان دانشگاه فرهنگیان کرمان و واکاوی چالش‌ها و راهکارهای ارتقاء آن انجام شد.

روش

پژوهش حاضر یک پژوهش ترکیبی است که از هر دو رویکرد کمی و کیفی استفاده کرده است. در این پژوهش برای بررسی اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای دانشگاه فرهنگیان از یک مطالعه نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل نابرابر استفاده شد. جامعه‌ی آماری پژوهش کلیه دانشجومعلمان دانشگاه فرهنگیان کرمان در نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بودند. دو کلاس از دانشجویان رشته آموزش ابتدایی ورودی مهر ۱۳۹۸ به عنوان شرکت‌کنندگان در آزمایش انتخاب شدند که یک کلاس آن‌ها در گروه آزمایش و یک کلاس در گروه کنترل قرار گرفتند. این دو گروه در طول این نیمسال تحصیلی دروس مشابهی را اخذ کرده بودند و تنها تفاوت دروس ایشان، درس اخلاق حرفه‌ای معلم با تأکید بر حقوق و تکالیف اسلامی بود. با توجه به اینکه کلاس‌بندی از قبل انجام شده بود و پژوهشگر در منتسب کردن افراد به گروه‌ها اختیار نداشت، از طرح شبه آزمایشی استفاده شد. در ابتدای ترم تحصیلی، پرسشنامه اخلاق حرفه‌ای میان دانشجویان این دو کلاس توزیع شد. با توجه به اینکه در شرایط کرونا آموزش به صورت غیرحضوری بود، این پرسشنامه به صورت الکترونیکی توزیع گردید. در انتهای ترم تحصیلی، پرسشنامه مجدداً میان دو گروه آزمایش و کنترل توزیع شد و داده‌های حاصل در تحلیل آماری مد نظر قرار گرفت. گرچه در این پژوهش شرط انتساب تصادفی نمونه به

۱. بر اساس برنامه درسی اصلاح شده دانشگاه فرهنگیان که در سال ۱۳۹۸ به تصویب وزارت علوم رسیده است.

۲. طبق مصوبه جلسه ۸۳۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، جذب معلم فقط باید از مسیر دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه شهید رجایی باشد و از سایر مسیرها امکان جذب معلم برای آموزش و پرورش وجود نخواهد داشت.

گروه‌های کنترل و آزمایش ممکن نبود، اما مزیت آن، انجام پژوهش در شرایط واقعی دانشگاه فرهنگیان بوده است. به این ترتیب، امید می‌رود بتوان میزان توفیق برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم در آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان را دریافت. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه‌ی اخلاق حرفه‌ای بود که توسط قاسم زاده در سال ۱۳۹۳ طراحی شده و دارای ۱۶ سؤال در ۸ بعد می‌باشد. ابعاد اخلاق حرفه‌ای سؤالات ۱ تا ۲، مسئولیت‌پذیری سؤالات ۳ تا ۴، صادق بودن سؤالات ۵ تا ۶، عدالت و انصاف سؤالات ۷ تا ۸، وفاداری سؤالات ۹ تا ۱۰، برتری‌جویی و رقابت طلب سؤالات ۱۱ تا ۱۲، احترام به دیگران سؤالات ۱۳ تا ۱۴ و همدردی با دیگران سؤالات ۱۵ تا ۱۶ است که بر اساس طیف لیکرت (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) نمره‌گذاری شده است و نمره ۱ تا ۵ به آن اختصاص داده می‌شود. میزان پایایی با روش آلفای کرونباخ به دست آمده ۰/۷۵ است. همچنین روایی محتوایی و صوری آن نیز مورد تأیید قرار گرفت (قاسم زاده، زوار، مهدیون و رضائی، ۱۳۹۳).

جهت تجزیه و تحلیل داده‌های کمی از آمار توصیفی، تحلیل کوواریانس تک متغیره و نرم افزار SPSS-22 استفاده شد. در بخش کیفی پژوهش، از روش تحلیل مضمونی مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با خبرگان استفاده شد. شرکت کنندگان در این بخش، استادان درس اخلاق حرفه‌ای معلم دانشگاه فرهنگیان بودند که با معیار اشباع نظری، با ۱۵ نفر از آن‌ها (۱۰ مرد و ۵ زن از دانشگاه فرهنگیان قم، همدان، کرمان، تهران، بوشهر، ایلام، زاهدان، یزد و مشهد) مصاحبه انجام شد. در تحلیل مضمون از روش براون و کلارک (۲۰۰۶) بهره گرفته شد و طی آن، داده‌ها کدگذاری شد و در قالب مضامین فرعی و اصلی قرار گرفتند. برای اعتبارپذیری یافته‌ها، روش «چک کردن اعضا» بکار رفت؛ به این صورت که کدگذاری‌ها و مضمون‌های استخراج شده از مصاحبه به شرکت کنندگان عودت داده می‌شد تا در صورت نیاز اصلاح گردد.

یافته‌ها

بخش کمی

توزیع نمره‌های آزمودنی‌های مورد مطالعه در متغیر اخلاق حرفه‌ای با استفاده از روش‌های مناسب آمار توصیفی مانند: میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر نمره توصیف شده‌اند که در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول (۱): شاخص‌های توصیفی متغیر پژوهش

بسته آموزشی	گروه	مرحله	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم	آزمایش	پیش آزمون	۲۱/۵۱	۶/۹۸	۱۵	۳۰
		پس آزمون	۴۰/۲۷	۸/۲۲	۳۰	۵۲
	کنترل	پیش آزمون	۲۱/۳۶	۶/۲۱	۱۴	۳۱
		پس آزمون	۲۰/۸۹	۶/۵۱	۱۵	۳۰

نتایج جدول (۱) نشان داد که در مرحله پیش آزمون، میانگین‌ها و انحراف استاندارد متغیر اخلاق حرفه‌ای دانشجوی معلم در گروه آموزش و گروه کنترل یکسان هستند، ولی در مراحل پس آزمون (بعد از مداخله) تفاوت زیادی مشاهده می‌شود. با توجه به طرح پژوهش حاضر که از نوع پیش آزمون-پس آزمون بود، برای تحلیل داده‌ها و به منظور کنترل اثر پیش آزمون و پس آزمون از روش تحلیل کوواریانس تک متغیری استفاده شد. برای انجام این آزمون می‌بایست مفروضه‌های آن مانند، توزیع نرمال متغیر وابسته، آزمون همگنی ماتریس واریانس-کوواریانس و آزمون همگنی واریانس‌های خطا رعایت شود. نتایج آزمون کالموگروف اسمیرنف نشان داد که توزیع نرمات در متغیر اخلاق حرفه‌ای بهنجار است (جدول ۲). فرض همگن بودن واریانس‌ها به وسیله آزمون لوین بررسی شد که مفروضه همگونی واریانس‌ها نیز تأیید شد (جدول ۳). مفروضه مهم دیگر تحلیل کوواریانس، همگونی شیب خط رگرسیون است. بررسی‌ها نشان داد تعامل پیش آزمون با متغیر مستقل معنادار نبوده ($F=0/87, P=0/21$)، بنابراین مفروضه همگنی شیب رگرسیون نیز برقرار است. بررسی مفروضه‌ها نشان داد که استفاده از تحلیل کوواریانس مجاز است.

جدول (۲): نتایج آزمون کالموگروف اسمیرنف جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها

متغیر	مراحل	آماره	P
اخلاق حرفه‌ای دانشجو معلم	پیش آزمون	۰/۶۵۱	۰/۱۲۴
	پس آزمون	۰/۷۱۲	۰/۲۱۳

نتایج آزمون کالموگروف اسمیرنف در جدول ۲ حاکی از این است که توزیع داده‌ها برای متغیر اخلاق حرفه‌ای به تفکیک در مراحل پیش و پس آزمون نرمال است ($P>0/05$).

جدول (۳): نتایج آزمون لوین جهت بررسی برابری واریانس‌های خطا

متغیر	مراحل	F	Df1	Df2	P
اخلاق حرفه‌ای دانشجو معلم	پیش آزمون	۰/۵۴۲	۲	۴۶	۰/۳۰۱
	پس آزمون	۰/۸۵۰	۲	۴۶	۰/۴۳۶

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد مقدار F به دست آمده برای متغیر اخلاق حرفه‌ای در مراحل پیش و پس آزمون معنادار نیست ($P>0/05$). در نتیجه تفاوت معناداری بین واریانس خطای گروه‌ها وجود ندارد و بنابراین فرض همگنی واریانس‌های خطا رعایت شده است. با توجه به برقراری مفروضه‌های تحلیل کوواریانس، می‌توان از این آزمون برای سنجش فرضیه‌ها استفاده کرد. بنابراین با توجه به نابرابر بودن گروه کنترل و آزمایش و با توجه به اینکه این دو گروه در نمره پیش آزمون اختلاف معناداری نداشتند از تحلیل کوواریانس تک متغیری استفاده شد که در آن، نمره ی پس آزمون

به عنوان متغیر وابسته، گروه‌ها به عنوان متغیر مستقل و نمره‌ی پیش‌آزمون به عنوان متغیر کوواریت وارد تحلیل گردید. جدول ۴، نتایج تحلیل کوواریانس را نشان می‌دهد.

جدول (۴): نتایج تحلیل کوواریانس جهت بررسی اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم بر اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم

متغیر	شاخص	مجموع مجدورات	درجه آزادی	میانگین مجدورات	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر
اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم	بین گروهی	۶۸۱/۲۴	۱	۶۸۱/۲۴	۳۳/۵۷	۰/۰۰۱	۰/۵۱
	درون گروهی	۱۰۱۴/۶۲	۵۰	۲۰/۲۹			
	کل	۱۶۹۵/۸۶	۵۱				

نتایج جدول ۴، نشان می‌دهد که بین میانگین نمرات پس‌آزمون متغیر اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم بر اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم بعد از حذف اثر پیش‌آزمون تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($F=33/57$ ، $P=0/001$ ، $F(1 و 50)$). بنابراین میانگین نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش به طور معنی‌داری در متغیر اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم بیشتر از گروه کنترل است. به عبارتی می‌توان گفت که سرفصل آموزشی اخلاق حرفه‌ای معلم به طور معنی‌داری موجب افزایش اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم در مرحله پس‌آزمون شده است.

با توجه به نتایج آماری موجود، آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم با تأکید بر حقوق و تکالیف اسلامی موجب ارتقاء سطح دانشجومعلم در مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مشتمل بر صداقت، عدالت، احترام به دیگران، همدردی با دیگران، ایجاد حس برتری‌جویی و رقابت طلبی در حرفه معلمی شده است؛ اما گرچه یافته‌های بخش کمی نشان‌دهنده تأثیرگذار بودن برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم در دانشگاه فرهنگیان کرمان است، اما با توجه به اینکه حداکثر نمره گروه آزمایش (۵۲) با حداکثر نمره مقیاس اخلاق حرفه‌ای (۸۰) فاصله دارد، تحقیق کیفی برای آسیب‌شناسی برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای و ارائه راهکارهایی برای بهبود آن انجام گرفت که یافته‌های آن در ذیل می‌آید.

بخش کیفی

سؤال اول: چالش‌های برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم کدامند؟

جدول ۵ یافته‌های حاصل از تحلیل مضمون برای شناسایی آسیب‌ها را نشان می‌دهد:

جدول (۵): مضامین فرعی و اصلی (چالش‌ها)

مضمون اصلی	مضمون فرعی
چالش‌های میدان اندیشه	کم‌رنگ شدن اخلاق در جامعه
	بی‌توجهی به قدر و منزلت معلمی

چالش‌های میدان عمل	تعارض میان آموخته‌ها و میدان عمل	تعارض میان آموخته‌ها و جوّ سازمانی دانشگاه
		تعارض میان آموخته‌ها و رفتار استادان
		تعارض میان آموخته‌ها و جوّ مدارس
	مشکلات برنامه درسی	محتوای نامناسب
		روش‌های نامناسب

بر اساس واکاوی نظرات شرکت کنندگان در این تحقیق، بطور کلی دو عامل اساسی به عنوان چالش‌های برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم در دانشگاه فرهنگیان عمل می‌کنند. چالش‌های مربوط به میدان اندیشه و چالش‌های مربوط به میدان عمل. هر کدام از این مضامین حاصل ترکیب چند زیرمضمون هستند که در ذیل شرح داده می‌شوند:

چالش‌های میدان اندیشه

در بحث اندیشه و فکر دو عامل کلان وجود دارد که اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای را محدود می‌سازند:

۱. کم‌رنگ شدن اخلاق در جامعه

استادان شرکت کننده در این تحقیق به مسئله‌ی میزان توجه به اصول اخلاقی در کلّ جامعه اشاره می‌کنند و تعدّد موارد غیر اخلاقی در جامعه را بعنوان آسیبی اساسی در اثربخشی برنامه‌های درسی مرتبط با اخلاق می‌دانند. شرکت کننده شماره (۳) می‌گوید:

زیاد پیش می‌آد که دانشجو به صراحت در کلاس می‌گه استاد الان هر کی ز رنگ‌تره و پارتی بیشتری داره هم پول بیشتری داره هم قدرت. کسی هم به این فکر نمی‌کنه که فلانی داره چقدر صادقانه کار میکنه!

استاد شماره ۱۲ اظهار می‌دارد:

وقتی شما هر جا میری میبینی که روابطی غیر از روابط متعهدانه حاکمه و دانشجو هم این رو به عینه می‌بینه مطمئنا روش تأثیر زیادی داره. در این جوّ اجتماعی رسیدن به اخلاق حرفه‌ای سخته. چه در دانشگاه فرهنگیان بخواهیم این اخلاق رو آموزش بدیم چه جاهای دیگه و به افراد دیگه.

۲. بی‌توجهی به قدر و منزلت معلمی

از نظر استادان درس اخلاق حرفه‌ای تحقیق حاضر، عامل فکری دیگری که اثربخشی برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای را محدود می‌کند، بی‌توجهی به قدر و منزلت معلمی در جامعه است که اندیشه دانشجو معلمان را نسبت به قداست و ارزش این حرفه تحت تأثیر قرار می‌دهد. استاد شماره ۱۵ می‌گوید:

اگه بخواهیم تدریس اخلاق حرفه‌ای کاملاً اثرگذار باشه باید ابتدا دانشجو در مورد معلم بودن احساس خوبی داشته باشه؛ به شرافت و قداست شغلش ایمان داشته باشه. الان متأسفانه تعداد دانشجویهایی که بخاطر شرایط شغلی وارد دانشگاه فرهنگیان شدن زیاده و وقتی باهاشون صحبت میکنی، میبینی اونقدر که لازمه نسبت به شغلش احساس

مثبت نداره چون همش تو جامعه در مورد حقوق اندک این حرفه، چند شغله بودن معلمها و این جور چیزا صحبت میشه و مطمئنا فکر دانشجوی ما رو تحت تأثیر قرار میده. رعایت اخلاق در حرفه معلمی لازمه‌ش اینه که به کارت ایمان داشته باشی.

شرکت کننده شماره ۹ نیز ابراز می‌دارد:

اصولا رعایت اخلاق حرفه‌ای در هر شغلی زمانی انجام میشه که نسبت به اون شغل تفکر مثبت داشته باشی. وقتی دانشجوی ما مبینه در جامعه کنونی همه مشاغل بر پایه میزان درآمدهون قضاوت میشن و شغل معلمی به عنوان یک شغل کم‌درآمد و در نتیجه سطح پایین در نظر گرفته میشه، نسبت به شغلش دید منفی پیدا میکنه. این زمان هست که صحبت کردن از اخلاق حرفه‌ای براش دیگه معنا نداره!

چالش‌های میدان عمل

در میدان عمل نیز چند عامل باعث اختلال در آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم می‌شود که در ذیل می‌آید:

۱. تعارض میان آموخته‌ها و میدان عمل

یکی از عوامل مرتبط با میدان عمل که اثربخشی درس اخلاق حرفه‌ای معلم را محدود می‌کند، تعارض میان آموخته‌ها و میدان عمل می‌باشد. این تعارض در چند سطح ممکن است بوجود آید. اول، تعارض میان آموخته‌ها و جوّ سازمانی دانشگاه است. شرکت کننده شماره ۱ معتقد است:

قبل از کلاس اخلاق حرفه‌ای برای معلمان باید کلاس اخلاق حرفه‌ای برای دیگر استادان و کارکنان قرار داده شود که جوّ اخلاقی سازمان در تعارض با آموزش های کلاسی قرار نگیرد.

شرکت کننده شماره ۵ نیز معتقد است:

وقتی دانشجو در محیط دانشگاه با کادر اداری، آموزشی، خوابگاه و ... مواجه می‌شود که به اخلاق پایبند نیستند و جو حسادت و زیرآبزی و ... حاکم هست، عملا آموزش اخلاق در قالب یک درس بی‌تأثیر می‌شود. گویی آنچه درباره اخلاق به او آموزش داده می‌شود کاربردی ندارد و محدود به شعار است.

دوم، تعارض میان آموخته‌ها و رفتار استادان می‌باشد. مصاحبه شونده شماره ۳ معتقد است:

وقتی دانشجو در این درس یا حتی سایر درسهای دانشگاه با استادانی روبرو می‌شود که اصول اخلاق حرفه‌ای را در کارشان رعایت نمی‌کنند چه توقعی از آنان داریم.

شرکت کننده شماره ۶ ابراز می‌دارد:

بعضی اوقات درس را به استادی می‌دهند که صرفا با مدیر گروه یا مسئولی آشنا بوده.. این خودش کاری غیراخلاقی است. خیلی وقتها هم این درس به استادی سپرده میشه که خودش درکی از معلمی و فضای مدرسه نداره؛ صرفا بخاطر داشتن مدرک دکترا این درس بهش داده شده و صلاحیتش رو نداره.

سوم، تعارض میان آموخته ها و محیط مدارس است. شرکت کننده شماره ۱۳ اشاره می کند که:

نومعلمان پس از ورود به مدرسه با معلمانی مواجه می شوند که هرچه سابقه ی بیشتری دارند فاصله ی بیشتری با یک معلم اخلاقی دارند و این خود به مرور زمان باعث بازتولید بی اخلاقی در نو معلمان می شود.

استاد شماره ۱۰ می گوید:

ما معتقدیم اخلاق را باید در عمل به دانشجو آموزش داد و به همین دلیل کارورزی یکی از بهترین موقعیت ها برای این کار هست. اما دانشجوی کارورز ما وقتی وارد مدرسه میشه و میبینه روابط اخلاقی حاکم نیست احساس میکنه رعایت اخلاق حرفه ای در این محیط خیلی سخته و یه جورایی دلسرد میشه.

۲. مشکلات برنامه درسی اخلاق حرفه ای

مشکلات مربوط به برنامه درسی اخلاق حرفه ای معلم دانشگاه فرهنگیان نیز تا حد زیادی اثربخشی این برنامه را تحت تأثیر قرار می دهد. نظر استادان این درس در دانشگاه فرهنگیان، دو مسئله عمده، فقدان محتوای آموزشی مناسب و کارآمد و همچنین استفاده نکردن از روش های تدریس مناسب است. در مورد محتوا استاد شماره ۱۱ می گوید:

جذابیت در تدریس اخلاق حرفه ای معلم نقش مهمی در اثر بخشی دارد. اخلاق دانشی است که با قلب پیوند عمیقی دارد بنابراین، جذابیت محتوا چه از منظر جذابیت های نهاده شده در کتاب درسی و چه از منظر جذابیت رفتاری استاد (اخلاق عملی استاد و نقش الگویی معلم) و چه منظر جذابیت محتوای مکمل نقش مهمی دارد. فراموش نکنیم که گرچه نقش استاد در جذاب سازی محتوا بسیار تعیین کننده است، اما کتاب به عنوان متنی که همواره با دانشجو همراه است، باید جذابیت کافی داشته باشد؛ به ویژه که در مواردی این درس به صورت خودخوان و یا گوش دادن به فایل صوتی و تصویری از قبل ضبط شده سازمان مرکزی ارائه می شود که طبعاً نقش جذابیت محتوای مکمل و نیز جذابیت رفتاری استاد در این موارد خنثی است و دانشجو می ماند و متن کتاب. متأسفانه کتاب کنونی اخلاق حرفه ای دانشگاه فرهنگیان (اخلاق حرفه ای در تربیت) از این عنصر مهم بی بهره است.

استاد شماره ۷ معتقد است:

منبعی که بعنوان محتوای اصلی درس اخلاق حرفه ای توسط سازمان مرکزی معرفی شده فاقد جذابیت های لازم است و چون در دسترس تر و ارزان تر است باعث می شود دانشجو ها و اساتید هم به همان گرایش داشته باشند تا مثلاً به کتاب اخلاق حرفه ای دکتر قراملکی. از نظر من نگارش کتاب اخلاق حرفه ای معلم باید با مدد از تجربیات معلمان باشد؛ این کتاب باید با مصاحبه با حداقل ۱۰۰ معلم و با توجه به واقعیات عینی مدارس موجود نگاشته شود.

در زمینه روش های تدریس شرکت کننده شماره ۲ معتقد است:

درس اخلاق حرفه ای با سایر دروس نظری فرق دارد؛ اصلاً این درس باید نظری-عملی در نظر گرفته شود. مبحث اخلاق یک مبحثی است که با دل و جان مخاطب و وجدان او سر و کار دارد، فرد باید در موقعیت های عملی بتواند انتخاب های اخلاقی و غیر اخلاقی را درک کرده و گزینه اخلاقی را انتخاب کند. برای همین ما باید از روش های تدریس فعال، مباحثه، عجین شدن با کارورزی و مانند آن استفاده کنیم. متأسفانه در بسیاری از موارد از این روش ها

استفاده نمی‌شود و تدریس این درس محدود می‌شود به جزوه‌گویی.

استاد شماره ۴ می‌گوید:

در تدریس اخلاق باید مرتباً مثال‌های عینی بزنیم، از دانشجو بخواهیم نظرش را بگوید تا بتوانیم به او بازخورد دهیم و دیدگاهش را اصلاح کنیم. ولی اغلب اوقات این درس هم مثل بقیه درس‌ها شامل سخنرانی و امتحان پایان ترم از محفوظات می‌شود.

سؤال دوم: راهکارهای بهینه‌سازی آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم در دانشگاه فرهنگیان کدامند؟

جدول ۶ یافته‌های حاصل از تحلیل مضمون برای شناسایی راهکارها را نشان می‌دهد:

جدول ۶. مضامین اصلی و فرعی (راهکارها)

مضمون اصلی	مضمون فرعی
سطح دانشگاه	سیاست‌های جذب دانشجو
	سیاست‌های انتخاب استاد
	توانمندسازی مداوم
سطح کلاس	انتخاب محتوای مناسب
	استفاده از روشهای تدریس مناسب

با تحلیل مضمون مصاحبه‌های انجام شده با استادان شرکت کننده در تحقیق، راهکارهای بهبود برنامه درسی اخلاق

حرفه‌ای در دو سطح قابل شناسایی هستند که در ذیل شرح داده می‌شود:

سطح دانشگاه

۱. سیاست‌های جذب دانشجو

از نظر استادان شرکت کننده در این تحقیق، برای ارتقا برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم انجام چند کار در سطح دانشگاه

مهم است: اول، بهینه‌سازی سیاست‌های جذب دانشجو است. استاد شماره ۱۴ می‌گوید:

وابسته بودن تعداد جذب دانشجویی ما به نیازهای آنی آموزش و پرورش باعث میشه در بعضی سالها که آموزش و پرورش نیرو کم داره، دانشگاه فرهنگیان ظرفیت جذبش رو ببره بالا. یعنی بدون اینکه در هنگام جذب دانشجو به کیفیت معلم توجه کنیم به کمیت توجه میشه. به همین دلیل، کیفیت آموزش پایین میاد. مهم‌تر اینکه، در هنگام جذب دانشجو دیگه به میزان تعهد و علاقمندی او به شغل معلمی و اعتقادش به قداست این حرفه توجهی نمیشه!

استاد شماره ۵ معتقد است:

ما باید در جذب دانشجو معلم خیلی حساسیت داشته باشیم. وقتی تامین استاد را فقط محدود می‌کنیم به دانشگاه فرهنگیان باعث میشه دانشجو با هر کیفیتی بگیریم تا بتونیم نیاز آموزش و پرورش رو تامین کنیم. حالا شما خودتون ببینید چقدر زیرساختهای یک تربیت معلم باکیفیت مهیا هست؟!.

۲. سیاست‌های انتخاب استاد

دومین عاملی که باید در سطح کلان دانشگاه به آن توجه شود، اصلاح سیاست‌های انتخاب استاد اخلاق حرفه‌ای است. از نظر شرکت کنندگان تحقیق حاضر، استادان درس اخلاق حرفه‌ای معلم علاوه بر مسلط بودن به دانش روز اخلاق حرفه‌ای و جدیدترین مباحث علمی-دانشگاهی در این زمینه و علاوه بر داشتن قدرت پژوهش در این زمینه، حتماً باید با فضای مدرسه و کلاس درس و در نتیجه، موقعیتهای متعارض اخلاقی که هر معلم ممکن است با آن روبرو شود آشنا باشد. شرکت کننده شماره ۸ می‌گوید:

استاد درس اخلاق حرفه‌ای خیلی مهم است که بداند در مدرسه و کلاس درس در حال حاضر چه خبر است. حالا این توانایی را ممکن است بخاطر این داشته باشد که خودش سابقه معلمی داشته، یا اینکه در مدارس کار تحقیقاتی انجام داده و با فضای آن آشناست.

استاد شماره ۱۰ می‌گوید:

استاد باید با مباحث به‌روز اخلاق آشنا باشد، باید بتواند فیلم‌های آموزشی مختلف را تحلیل کند و خودش موقعیتهای اخلاقی و غیراخلاقی را به خوبی تحلیل کند. و مهم اینکه باید با حرفه‌ی معلمی کاملاً آشنا و به آن معتقد باشد.

۳. توانمندسازی مداوم

سومین عامل مهم که باید در سطح کلان دانشگاه مورد توجه قرار بگیرد، توانمندسازی مداوم است که از نظر شرکت کنندگان در تحقیق باید در دو سطح صورت گیرد. اول، در سطح استادان این درس. شرکت کننده شماره ۱۰ می‌گوید:

باید مرتباً دوره‌های ضمن خدمت برای مدرسان گذاشته شود تا با حضور در کارگاه‌ها و دوره‌های اخلاق، هم دانششان به‌روز شود هم رفتارشان.

شرکت کننده شماره ۱ اشاره می‌کند که:

استادان این درس باید اسوه اخلاق معلمی باشند. به همین دلیل دانشگاه فرهنگیان باید تلاش کند از طرق مختلف دانش و نگرش اخلاقی آن‌ها را تقویت کند.

دوم، در سطح خود دانشجویان پس از فارغ التحصیلی از دانشگاه فرهنگیان و هنگام عمل به عنوان معلم در مدارس است. از آنجا که اغلب شرکت کنندگان نگران بی‌اثر شدن آموزش اخلاق حرفه‌ای در حین کار و مواجهه دانشجویان فارغ التحصیل با محیط غیراخلاقی مدارس هستند، بر اهتمام دانشگاه فرهنگیان بر توانمندسازی اخلاقی نومعلمان از طریق گذاشتن دوره‌های ضمن خدمت برای آنان تأکید دارند. مصاحبه شونده شماره ۳ می‌گوید:

نومعلمان پس از ورود به مدرسه با معلمانی مواجه می‌شوند که هرچه سابقه‌ی بیشتری دارند فاصله‌ی بیشتری با یک معلم اخلاقی دارند و این خود به مرور زمان باعث بازتولید بی‌اخلاقی در نومعلمان می‌شود. به همین دلیل باید در طول خدمت هم آموزش اخلاق را داشته باشند.

شرکت کننده شماره ۱۲ می گوید:

یک عیب کار ما این است که بعد از فراغت از تحصیل، دانشجویمان را رها میکنیم در حالیکه در کشورهای موفق دنیا، دوره‌های بدو خدمت و اینترنشیپ دارن برای فارغ‌التحصیلان دوره تربیت معلم. چون تازه وقتی بعنوان معلم وارد مدرسه میشن اون زمان هست که درک میکنن خیلی از مواردی که در دانشگاه خوندن و الان فراموش کردن یا به اندازه کافی درکشون نکردن کجا به دردشون میخوره.

سطح کلاس

۱. انتخاب محتوای مناسب

از نظر شرکت کنندگان در این تحقیق علاوه بر اینکه باید برخی اقدامات در سطح دانشگاه صورت گیرد، اقداماتی نیز در سطح کلاس درس اخلاق حرفه‌ای معلم باید انجام شود تا برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای معلم ارتقا یابد. اولین آن، انتخاب محتوای مناسب برای این درس توسط استاد است. شرکت کننده شماره ۳ ابراز می‌دارد:

استاد این درس نباید در انتخاب محتوای درسش فقط متکی باشد به یک کتاب؛ بلکه خودش باید فعال باشد، مقالات به‌روز را بخواند، کارگاه‌ها را به دانشجویان معرفی کند؛ مثالها و نمونه‌های عینی بیاورد... در واقع استاد خودش باید تولید کننده محتوای مناسب برای این درس باشد؛ محتوایی که برای دانشجو جذاب باشد و عقاید او را به چالش بکشد.

استاد شماره ۹ معتقد است:

هر قدر هم که شرایط دانشگاه در زمینه اخلاق نامساعد باشد استاد می‌تواند با انتخاب مباحث مناسب، مثال زدن، فیلم نشان دادن، مباحثه کردن با دانشجویان و مثل اینها بر دانش و نگرش دانشجو اثرگذار باشد. خیلی مهم است که استاد فقط به یک منبع آن هم منبع تئوریک اکتفا نکند.

۲. استفاده از روش‌های تدریس مناسب

استادان شرکت کننده در این تحقیق معتقدند چنانچه در کلاس درس اخلاق حرفه‌ای معلم از روش‌های مناسب و چالش برانگیز استفاده شود، بر اثربخشی برنامه رسی اخلاق حرفه‌ای افزوده خواهد شد. استاد شماره ۴ معتقد است:

درس اخلاق حرفه‌ای مثل دروس نظری نیست بلکه باید نظری عملی در نظر گرفته شود. یعنی در تدریسش دانشجومعلم را باید درگیر موقعیت‌های عینی و عملی کرد.

استاد شماره ۶ می گوید:

من خودم به عنوان کار عملی، به دانشجو هام میگم درباره تعدادی از محورهای اخلاق حرفه‌ای، خاطرات و مشاهدات خودشون رو ثبت کنند و ارائه دهند. اینجوری دانشجو در فرایند تدریس درگیر می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای معلم در دانشگاه فرهنگیان کرمان و واکاوی چالش‌های آن و راهکارهای ارتقاء آن بوده است. یافته‌ها نشان داد آموزش درس اخلاق حرفه‌ای معلم موجب ارتقاء اخلاق حرفه‌ای دانشجویان می‌شود. این یافته با یافته‌های تحقیق مینانو و دیگران (۲۰۱۷، ص ۲۸۴) همسو است که نشان داد تدریس اخلاق حرفه‌ای بر دانشجویان اثربخش بوده است. فراتحلیل برهانی و دیگران (۱۳۸۸، ص ۲۹) نیز به همین نتیجه رسیده است که یافته‌های تحقیقات متعدد حاکی از اثرگذاری آموزش اخلاق حرفه‌ای بر دانشجویان بوده است. تحقیق شاکری، کهدوئی و عباسی (۱۳۹۸، ص ۶۶) نیز نشان می‌دهد که آموزش اخلاق حرفه‌ای باعث ارتقاء درگیری شغلی و تعهد سازمانی معلمان دوره ابتدایی می‌شود.

یافته دیگر تحقیق حاضر نشان می‌دهد که باوجود اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه فرهنگیان، اما، همچنان میان حالت ایده‌آل و حالت کنونی تفاوت وجود دارد که بر اثر چالش‌هایی است که در این بستر وجود دارد. این چالش‌ها از یک سو، در حیطه فکری وجود دارد و از سوی دیگر، در حیطه عمل. یعنی، از یک طرف مسائلی همچون کم رنگ شدن اخلاق در جامعه و بی‌توجهی به قدر و منزلت معلمی باعث می‌شود که دانشجویان از نظر ذهنی و شناختی با مسئله اخلاق دچار مشکل شوند و از طرف دیگر، تعارض میان آموخته‌ها و میدان عمل و مشکلات برنامه درسی اخلاق حرفه‌ای باعث کم‌تر شدن تأثیر آموزش اخلاق حرفه‌ای معلمان می‌شود. یافته‌های تحقیق خاقانی زاده و دیگران (۱۳۹۰، ص ۹۱۳) در مورد چالش‌های آموزش اخلاق پزشکی مرتبط با اساتید که نشان می‌دهد سه عامل اصلی توانایی تخصصی اساتید اخلاق پزشکی، آموزش اخلاق پزشکی با روشهای تدریس فعال و فاصله تئوری از عمل به عنوان سه چالش اصلی در آموزش اخلاق پزشکی است، کاملاً با نتایج تحقیق حاضر همسو است. نتایج تحقیق فلاحی (۱۳۹۹، ص ۲۹۰) در مورد چالش‌های اخلاق حرفه‌ای در آموزش علوم پزشکی نیز کاملاً با نتایج پژوهش حاضر همپوشانی دارد؛ چنانکه این تحقیق نیز بر ۵ عامل اصلی «عوامل داخلی دانشگاه»، «عوامل بیرونی دانشگاه»، «ویژگی‌های اساتید»، «فرهنگ‌سازی» و «حمایت از اخلاق حرفه‌ای» به عنوان چالش‌های اصلی در این حوزه یاد می‌کند.

یافته دیگر پژوهش حاضر بر راهکارهای ارتقاء آموزش اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه فرهنگیان تمرکز دارد. بر اساس این یافته‌ها، برای ارتقاء کیفیت آموزش اخلاق حرفه‌ای معلمی در دانشگاه فرهنگیان، در سطح کلان این دانشگاه باید در سیاست‌های جذب دانشجویان و سیاست‌های انتخاب استاد درس اخلاق حرفه‌ای بازنگری صورت گیرد. بعلاوه، در سطح کلاس درس اخلاق حرفه‌ای نیز باید با اتخاذ روش‌های تدریس فعال و انتخاب محتوای جذاب و درگیرکننده، اصلاحاتی صورت گیرد. این یافته‌ها با یافته‌های تحقیق مهدی‌زاده رستم و دیگران (۱۳۹۹، ص ۱۴۵) همسو است که راهکارهای ارتقاء اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها را در دو سطح سازمان‌ها و افراد طبقه‌بندی نموده و به این ترتیب، برشمرده است: بکارگیری

نیروی انسانی متعهد و مقید به اخلاقیات و قانون در ادارات و سازمان‌ها، آموزش علمی مؤلفه‌های اخلاقی توسط کارکنان متعهد، تدوین منشور اخلاقی در ادارات و سازمان‌ها، تبدیل آموزش اخلاقیات به یادگیری یا به بیانی دیگر نهادینه کردن مؤلفه‌های اخلاقی و مسأله محور بودن آموزش اخلاق. همچنین، خاقانی‌زاده و دیگران (۱۳۹۰، ص ۹۱۳) مهم‌ترین راهکارهای ارتقاء آموزش اخلاق پزشکی را توانمندسازی استادان از طریق برگزاری دوره‌های آموزش تخصصی کوتاه مدت اخلاق پزشکی و روش‌های تدریس فعال دانسته است.

به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که همانطور که یافته‌های این تحقیق و نتایج سایر پژوهش‌ها نشان می‌دهد، آموزش اخلاق حرفه‌ای باعث ارتقاء اخلاق حرفه‌ای یادگیرندگان می‌شود. در دانشگاه فرهنگیان نیز تدریس درس اخلاق حرفه‌ای معلم (با تأکید بر حقوق و تکالیف اسلامی) بر مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای دانشجومعلم‌ان تأثیر دارد؛ اما چالش‌هایی وجود دارد که موجب کاهش اثربخشی آن می‌شود. اخلاق موضوعی وجدانی است و آموزش آن مطمئناً از جو حاکم بر جامعه و دانشگاه تأثیر می‌پذیرد. وقتی بطور کلی اخلاق در جامعه کم‌رنگ می‌شود و جایگاه حرفه‌ی مقدس معلمی متزلزل می‌گردد، انگیزه معلمان و دانشجومعلم‌ان برای بکارگیری اصول اخلاقی در تدریس کاهش می‌یابد. همچنین، وقتی دانشجومعلم با تعارض میان آنچه در درس اخلاق حرفه‌ای می‌آموزد با آنچه در جامعه و دانشگاه و مدارس می‌بیند روبرو می‌شود، احساس می‌کند آنچه در درس اخلاق حرفه‌ای آموخته است صرفاً مباحث تئوریکی است که در عمل، کاربردی ندارد. برای جلوگیری از کاهش اثربخشی این آموزش‌ها، دانشگاه فرهنگیان وظیفه دارد استادانی توانمند و دانشجویانی با انگیزه و علاقمند به شغل معلمی جذب کند تا زمینه لازم برای درک اخلاق حرفه‌ای مهیا شود. بعلاوه، استادان درس اخلاق حرفه‌ای باید متوجه تمایز این درس از سایر دروس تئوری باشند و با نشان دادن موارد تعارض اخلاقی در مدرسه و کاربرد اخلاق در این موقعیت‌ها، بستر لازم برای ارتقا اثربخشی این درس را فراهم کنند. همچنین، انتخاب محتوای مناسب برای تدریس این درس بسیار کمک‌کننده است؛ محتوایی که برای دانشجومعلم جذاب و کاربردی باشد و توجه دانشجومعلم را به اخلاق حرفه‌ای جلب نماید.

تقدیر و تشکر

از نظرات و توضیحات سازنده داور محترم مقاله که موجب ارتقاء کیفی مقاله گردید، کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین، با توجه به اینکه این مقاله برگرفته از کار تحقیقی در دانشگاه فرهنگیان است، از تمامی استادان شرکت‌کننده در تحقیق از سراسر کشور و دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان شهر کرمان که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، صمیمانه تشکر می‌گردد.

منابع

- اصفهانی، مریم و شاهی، بتول. (۱۴۰۰). خوانشی بر اخلاق حرفه‌ای معلم در تراز نهج البلاغه. رویکردی نو در علوم تربیتی، ۳ (۴): ۵۹-۷۱.
- عظیمی، حسین؛ رحیم‌زاده، مهسا و ناصری، مسعود. (۱۳۹۹). بررسی تأثیرپذیری موفقیت مسیر شغلی عینی و ذهنی از اخلاق حرفه‌ای اسلامی. فصلنامه تأملات اخلاقی، ۱ (۱): ۱۵۵-۱۷۸.
- زبانی شادباد، محمدعلی؛ حسنی، محمد و قاسم زاده علیشاهی، ابوالفضل. (۱۳۹۶). نقش اخلاق حرفه‌ای در پیامدهای فردی و سازمانی. اخلاق پزشکی، ۱۱ (۴۰): ۵۳-۶۲.
- شاکری، محسن؛ کهدوئی، سمیه و عباسی هرفته، شیما. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش اخلاق حرفه‌ای بر درگیری شغلی و تعهد سازمانی در بین معلمان دوره ابتدایی. اخلاق در علوم و فناوری، ۱۶ (۱): ۶۰-۶۸.
- خاقانی زاده، مرتضی؛ ملکی، حسن؛ عباسی، محمود؛ عباس پور، عباس و محمدی، عیسی. (۱۳۹۰). چالش‌های آموزش اخلاق پزشکی مرتبط با اساتید: مطالعه کیفی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۱ (۸): ۹۰۳-۹۱۶.
- عابدی، احمد؛ مهدوی راد، محمدعلی و خنیفر، فاطمه. (۱۴۰۰). ارائه چارچوب ادراکی از اخلاق حرفه‌ای بر اساس نص و حیانی برای منابع انسانی سازمانی. مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۹ (۳): ۴۲۳-۴۵۴.
- عطار، شیما؛ ناطقی، فائزه و عرفانی، نصراله. (۱۴۰۰). بررسی محتوای کتاب‌های درسی قرآن دوره متوسطه اول بر اساس شاخص‌های رویکرد اسلامی در تربیت اخلاقی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۶ (۲): ۸۷-۱۰۸.
- قاسم زاده، ابوالفضل؛ زوار، تقی؛ مهدیون، روح الله و رضائی، ادیبه. (۱۳۹۳). رابطه اخلاق حرفه‌ای با مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی فردی: نقش میانجی گر فرهنگ خدمتگزاری. اخلاق در علوم و فناوری، ۹ (۲): ۸-۱۰.
- کوشی، زهرا؛ موسی پور، نعمت الله؛ آرمند، محمد و محبی، علی. (۱۳۹۹). طراحی و اعتبارسنجی الگوی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۵ (۳): ۱۲۷-۱۵۴.
- گودرزی، مصطفی. (۱۳۸۸). بررسی مبانی اخلاق حرفه‌ای معلمان از دیدگاه اندیشمندان مسلمان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی دانشگاه کردستان.
- فلاحی، آرزو. (۱۳۹۹). تبیین چالش‌های اخلاق حرفه‌ای در آموزش از دیدگاه اساتید دانشگاه علوم پزشکی در ایران. چاپ شده در مجموعه مقالات همایش آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کردستان، ۲۸۵-۲۹۵.
- برهانی، فریبا؛ الحانی، فاطمه؛ محمدی، عیسی و عباس زاده، عباس. (۱۳۸۸). توسعه صلاحیت اخلاق حرفه‌ای پرستاران، ضرورت‌ها و چالش‌ها در آموزش اخلاق. مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، ۲ (۳): ۲۷-۳۸.
- مهدی‌زاده رستم، مهدی؛ راستی لاری، مهدی و استادزاده، علی اکبر. (۱۳۹۹). «بررسی اخلاق حرفه‌ای از دیدگاه اسلام و بررسی مشکلات و چالش‌های رشد اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها». چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۳ (۳۵): ۱۲۲-۱۴۷.
- میراحمدی، صادق. (۱۴۰۰). بررسی اهمیت فضایل فکری در آموزش و چگونگی اکتساب آن‌ها. فصلنامه تأملات اخلاقی،

- معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه فرهنگیان. (۱۳۹۹). *مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی پیوسته آموزش ابتدایی*. تهران: دانشگاه فرهنگیان.
- ایمانی پور، معصومه. (۱۳۹۱). اصول اخلاق حرفه‌ای در آموزش. *مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی*، ۵ (۶): ۳۸-۲۵.
- Burakgazi, S. G.; Can, I. & Coskun, M. (2020). Exploring Pre-Service Teachers' Perceptions about Professional Ethics in Teaching: Do Gender, Major, and Academic Achievement Matter? *International Journal of Progressive Education*, 16 (4): 213-229.
- Kumar, R. (2014). Professional Ethics in Teacher Education: Need and Importance. *Darpan International Research Analysis*, 1(8): 1-8.
- Kusumaningrum, D. E., Sumarsono, R. B., & Gunawan, I. (2019). Professional ethics and teacher teaching performance: Measurement of teacher empowerment with a soft system methodology approach. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 5(4): 611-624.
- Fino, L. B., Alsayed, A. R., Basheti, I. A., Saini, B., Moles, R., & Chaar, B. B. (2022). Implementing and evaluating a course in professional ethics for an undergraduate pharmacy curriculum: A feasibility study. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 14(1): 88-105.
- Maxwell, B., & Schwimmer, M. (2016). Seeking the elusive ethical base of teacher Professionalism in Canadian codes of ethics. *Teaching and Teacher Education*, 59: 468-480.
- Miñano, R., Uruburu, Á., Moreno-Romero, A. et al. (2017). Strategies for Teaching Professional Ethics to IT Engineering Degree Students and Evaluating the Result. *Sci Eng Ethics*. 23 (2): 263-286.
- Thompson, D. F. (2020). The Professional Ethics of Witnessing Professionals. *Dædalus*, 149 (4): 67-78.
- Ünlü, M. (2018). An Evaluation of Occupational Ethical Values of Geography Teacher Candidates in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 13(2): 68-73.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, Issue 2, pp. 77-101.